

راهنمای ارزیابی، نظارت و ارزشیابی مشارکتی

اریک هاروی و همکاران

به سفارش اتحادیه موولا

(سازمان غیردولتی فعال در زمینه توسعه آب و فاضلاب در افریقای جنوبی)

ترجمه

دکتر هادی ویسی

۱۳۸۸

مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی
۴۲۹

ارزیابی، نظارت و ارزشیابی مشارکتی

اریک هاروی و همکاران

Guide for Participatory Appraisal, Monitoring and Evaluation (PAME), Erik Harvey, MVULA Trust, 2004.

ترجمه دکتر هادی ویسی

ویراسته آذرمه سنجری

حروفچین: علیرضا رفیعی

ناظر چاپ: صفر ممیزاد

شمارگان: ۲۰۰۰

قیمت: ۲۲۰۰۰ ریال

ناشر: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی

کلیه حقوق تا پنج سال برای دانشگاه شهید بهشتی محفوظ است.

ارزیابی، نظارت و ارزشیابی مشارکتی: نویسنده و ویراستار اریک هاروی -- [و دیگران] ترجمه هادی ویسی: [به سفارش] اتحادیه موولا (سازمان غیر دولتی فعال در زمینه توسعه آب و فاضلاب آفریقای جنوبی) -- تهران: دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۸۸.

دوازده، ۱۱۰ ص: مصور، نمودار. - (انتشارات دانشگاه شهید بهشتی: ۴۲۹).

عنوان اصلی:
Gide For Participatory appraisal, monitoring and
Evaluation (PAME).

ISBN : ۹۶۴ ۴۵۷ ۱۷۳ ۸

کتابنامه: ص ۱۰۷-۱۰۸.

۱. ارزشیابی. ۲. ارزشیابی - روش شناسی. ۳. ارزشیابی - دستنامه ها. الف. هاروی، اریک Harvey, Erik
ویراستار ب. ویسی، هادی، مترجم. ج. اتحادیه موولا. د. دانشگاه شهید بهشتی. مرکز چاپ و انتشارات. ب
عنوان. ه. فروست.

...۱

AZ 191

...۲

الف ۳۸۹

۱۳۸۸

کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه شهید بهشتی

کد ناشر ۱۰۰۱۷۳۴

www.sbu.ac.ir

فهرست

پیشگفتار.....	نه
فصل ۱: هدف و مرور کلی این راهنما.....	۱
۱.۱. هدف این راهنما.....	۱
۲.۱. مخاطب این راهنما چه کسی است؟.....	۱
۳.۱. ساختار این راهنما چگونه است؟.....	۲
فصل ۲: معرفی روش‌شناسی‌های مشارکتی.....	۳
۱.۲. روش‌های مشارکتی چیست؟.....	۳
۲.۲. چرا از روش‌شناسی‌های مشارکتی استفاده می‌شود؟.....	۴
۳.۲. اصول بنیادی روش‌شناسی‌های مشارکتی.....	۶
۴.۲. نقاط قوت و ضعف روش‌شناسی‌های مشارکتی.....	۸
۵.۲. چارچوب مشارکتی.....	۱۱
۶.۲. روش‌های مشارکتی برای نظارت و ارزشیابی.....	۱۳
۱.۶.۲. نظارت و ارزشیابی مشارکتی چیست؟.....	۱۳
۲.۶.۲. اصول ارزشیابی و نظارت مشارکتی.....	۱۴
۳.۶.۲. کاربردهای عملی نظارت و ارزشیابی مشارکتی.....	۱۴
۷.۲. معرف‌های مشارکتی.....	۱۵
۸.۲. نظارت مشارکتی.....	۱۶
۸.۲.۱. مزایای نظارت مشارکتی.....	۱۷

۱۸.....	۹.۲ ارزشیابی مشارکتی.....
۱۹.....	۱.۹.۲ چرا از روش شناسی های مشارکتی برای ارزشیابی ها استفاده می شود؟.....
۲۰.....	۲.۹.۲ ویژگی ها و مزیت های ارزشیابی مشارکتی.....
۲۳.....	۳.۹.۲ نقاط قوت و ضعف ارزشیابی های بیرونی و درونی.....
۲۵.....	۴.۹.۲ چه هنگامی باید ارزشیابی کنیم؟.....
۲۷.....	فصل ۳. اجرای این کتاب راهنما.....
۲۷.....	۱.۳ تسهیلگر بودن.....
۳۰.....	۱.۱.۳ گوش دادن به جای صحبت کردن.....
۳۰.....	۲.۱.۳ راهنمایی کردن به جای جهت دادن.....
۳۰.....	۳.۱.۳ ایجاد محیط مشارکتی توانمند.....
۳۳.....	۴.۱.۳ ارائه آموزش.....
۳۴.....	۵.۱.۳ واگذاری نظارت و عقب نشینی.....
۳۵.....	۶.۱.۳ واکاوی و برانگیختن.....
۳۵.....	۷.۱.۳ کارکردن با شرکت کنندگان مشکل دار.....
۳۶.....	۸.۱.۳ ثبت نتایج و مدیریت مواد.....
۳۷.....	۹.۱.۳ تحلیل و ارائه نتایج برای دیگر شرکت کنندگان.....
۳۹.....	۲.۳ خود را آماده کنید.....
۴۰.....	۳.۳ جعبه ابزار شخصی شما.....
۴۱.....	۱.۳.۳ ساختن یا منطبق کردن ابزارهای شخصی.....
۴۲.....	۲.۳.۳ رهنمودهایی برای هنرمندان.....
۴۴.....	۴.۳ ابزارها و روش هایی برای کمک به آموزش تسهیلگران.....
۴۵.....	۱.۴.۳ تمرین فنجان.....
۴۶.....	۲.۴.۳ پنجره ای برای درد دل (پنجره جو وهاری).....
۴۸.....	۳.۴.۳ عواملی که به مشارکت خوب کمک می کند یا مانع مشارکت خوب.....
۴۹.....	۴.۴.۳ مقاومت SARAR به تغییر مداوم.....
۵۱.....	۵.۴.۳ تحلیل میدان نیرو.....

فصل ۴: آغاز کار.....	۵۳
۱.۴. اهداف خود را تعیین کنید.....	۵۳
۲.۴. آزادی در برابر ستانده محوری.....	۵۴
۳.۴. چه هنگامی کار را آغاز می کنید؟.....	۵۵
۱.۳.۴. آغاز مرحله تعیین مشکل.....	۵۶
۲.۳.۴. آغاز مرحله اجرا.....	۵۶
۳.۳.۴. آغاز پس از اجرا.....	۵۷
۴.۴. اجازه گرفتن.....	۵۷
۵.۴. برای حضور خود و روش شناسی بازاریابی کنید.....	۵۸
۶.۴. تعیین دست اندرکاران ذی ربط.....	۵۹
فصل ۵: مراحل که باید طی شود و شیوه هایی که باید به کار گرفته شود.....	۶۱
۱.۵. پیش درآمد.....	۶۱
۱.۱.۵. تکنیک ها و فعالیت های آشنایی.....	۶۲
۲.۱.۵. امیدها، تهدیدها، تکنیک ها و فعالیت ها.....	۶۳
۱.۵. تعیین مشکل (گام نخست).....	۶۴
۱.۲.۵. پوستره های غیر پی در پی.....	۶۴
۲.۲.۵. سایه بازی.....	۶۵
۳.۲.۵. نقشه کشی اجتماعی.....	۶۷
۴.۲.۵. پیمایش های مشارکتی.....	۶۸
۳.۵. تحلیل مشکل (گام دوم).....	۶۹
۱.۳.۵. نقشه کشی اجتماعی و سایه بازی.....	۶۹
۲.۳.۵. چارت جیب دار.....	۶۹
۳.۳.۵. تحلیل جنسیتی.....	۷۱
۴.۳.۵. دسته بندی سه تایی.....	۷۲
۵.۳.۵. فقر چیست؟ فقیر چیست؟.....	۷۳
۶.۳.۵. تحلیل انتقادی رویداد ده.....	۷۴

۷۴	۷.۳.۵. پویایی های خانوادگی
۷۸	۸.۳.۵. راه های انتقال بیماری ها (و محدود کردن این مسیرها)
۷۹	۹.۳.۵. آزمایش کیفیت آب
۸۰	۴.۵. برنامه ریزی برای حل مشکل
۸۰	۱.۴.۵. نقل داستان با یک شکاف
۸۲	۲.۴.۵. نمایش اجتماعی باز
۸۳	۳.۴.۵. پیشگیری از بیماری ها
۸۴	۵.۵. انتخاب راه حل ها (گام چهارم)
۸۴	۱.۵.۵. ماتریس تصمیم
۸۶	۲.۵.۵. پلکان انتخاب ها
۸۷	۳.۵.۵. چارت جیب دار
۸۷	۴.۵.۵. جعبه پرسش ها
۸۸	۶.۵. برنامه ریزی برای تغییر
۸۹	۱.۶.۵. نقش ها و مسئولیت ها
۹۳	۲.۶.۵. پوسته های برنامه ریزی
۹۴	۳.۴.۵. جعبه مشکل
۹۵	۷.۵. برنامه ریزی برای نظارت و ارزشیابی (مرحله ششم)
۹۷	۸.۵. ارزشیابی مشارکتی (مرحله هفتم)
۱۰۳	پیوست: نمودار مراحل هفت گانه
۱۰۵	کتابنامه
۱۰۷	واژه نامه توصیفی گزیده
۱۰۹	نمایه

پیشگفتار

اگرچه حدود دو دهه از آغاز به کارگیری رهیافت‌های مشارکتی در برنامه‌های توسعه‌ای کشور می‌گذارد، و با وجود کارایی مطلوب این روش شناسی‌ها در سطح جهانی، در کشور ما هنوز استفاده از آنها بیشتر جنبهٔ ابراری و شعاری دارد که بخشی از این مشکل به علت نبودن مطالب و منابع مکتوب و ساده دربارهٔ این رهیافت‌هاست. این در حالی است که امروزه انتشار کتاب‌های مرجع و مطالعات موردی با موضوع رهیافت‌های مشارکتی در سطح جهان روندی رو به رشد داشته است و دارد. با توجه به وجود چنین شکافی، کتاب راهنمای حاضر، که به کوشش اتحادیهٔ موولا، بزرگ‌ترین سازمان غیردولتی فعال در زمینهٔ آب و بهداشت در افریقا، تهیه شده است، ترجمه شد. سادگی، جامع بودن و چارچوب تقریباً کامل آن با قابلیت اجرایی بالا از دلایل اصلی انتخاب این کتاب راهنما برای ترجمه بود. به طوری که خوانندگان بتوانند با پیروی از مطالب کتاب همهٔ مراحل برنامه‌ریزی مشارکتی را که شامل مراحل ارزیابی، نظارت و ارزشیابی مشارکتی است طی کنند و در عمل آن را به کار بندند.

کتاب حاضر شامل چندین فصل است. در فصل اول درباره رهیافت‌های مشارکتی و برنامه‌ریزی مشارکتی کلیاتی ارائه می‌شود. سپس رفتارها و نگرش‌های لازم برای اجرای این رهیافت‌ها بررسی و مراحل آماده سازی برای کار میدانی توصیف می‌شود. در ادامه، ارزیابی مشارکتی و تکنیک‌های مرتبط با آن ارائه و سپس شیوه نظارت و تکنیک‌های اجرایی آن تشریح می‌شود. در پایان سیوده‌ها و تکنیک‌های ارزشیابی مشارکتی در فرایند برنامه ریزی بیان می‌شوند.

همان‌گونه که در مقدمهٔ این کتاب راهنما نیز آمده است، هر چند این کتاب با تأکید بر مسائل بهداشتی و آب، به ویژه برای زنان، تهیه شده است، می‌توان آن را به آسانی در دیگر زمینه‌های توسعه نیز به کار گرفت.

اگرچه در ترجمه و آماده‌سازی این کتاب راهنما سعی شده است مطالب به زبانی ساده بیان شود، این ترجمه مانند هر تولید علمی دیگری خالی از اشکال نیست. امید است خوانندگان گرامی با ارائهٔ پیشنهادهای سازنده ما را در ارتقا و بهبود این ترجمه برای چاپ‌های آتی یاری دهند.

در پایان از همهٔ مسئولان محترم مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، به ویژه سرکار خانم آذر مه‌سنجری برای ویرایش و آماده‌سازی متن، آقای علیرضا رفیعی برای حروفچینی و صفحه‌آرایی و آقای آرمان خرمک برای طراحی جلد سپاسگزارم.

هادی ویسی

عضو هیئت علمی پژوهشکدهٔ علوم محیطی

پاییز ۱۳۸۸